

आधुनिक काळातील ज्ञान स्रोत : विकिपीडीया

प्रा. डॉ. सुरेंद्र गो. पोथारे

अर्थशास्त्र विभाग

शरदचंद्र कला व वाणिज्य महाविद्यालय, बुटीबोरी, नागपूर.

सारांश:- आधुनिक काळात आपातकालिन परिस्थितीत विद्यार्थी , संशोधक, शिक्षक या सर्वांसाठी इंटरनेट द्वारे मुक्त स्वरूपात माहिती उपलब्धीचे साधन म्हणजे ज्ञान स्रोत विकिपीडीया. त्याचा इतिहास, शोध, महत्त्व, उपलब्धता.

सर्व जगभर कोरोना विषाणूच्या आजाराने थैमान घातले आहे .दोनशेच्या जवळ जवळ देशांतील जनता लॉकडाऊन मध्ये आहे. या लॉकडाऊनच्या काळात माहिती मिळविण्या करता विद्यार्थी ,अभ्यासक , संशोधक , शिक्षक तसेच इतर इंटरनेटचा आवश्यक साधन म्हणून उपयोग करीत आहे. यात माहिती उपलब्धतेसाठी प्रमुख स्रोत म्हणजे विकिपीडीया.

ज्ञानाच्या दुनियेत ज्ञानाच्या कक्षा उंचावत आहे ज्ञान क्षेत्राचा विकास होत आहे. त्यात मानवाच्या योगदानाला महत्त्व आहे मानव बुद्धीमान आहे तो नेहमी नविन ज्ञानांचे सृजन करतो , नविन ज्ञानांच्या शोधात असतो , नविन संकल्पनांच्या शोधात असतो, त्याच्या मेंदूत अनेक नविन विषय सतत डोकावत असतात. त्या विषयाचा शोध घेण्याचा प्रयत्न तो करीत असतो. निर्माण झालेले प्रश्न कसे सोडवावे हा विचार तो करतो. त्या साठी तो विविध मार्गांचा अवलंब करतो यात व्यक्ती, मित्र , गुरुजन , आई वडिल या सर्वांनपुढे आपले प्रश्न सतत मांडतो त्यांच्या कडून प्रश्नांची उत्तरे प्राप्त न झाल्यास तो ग्रंथ, मासिक, नियतकालिक , ज्ञान स्रोतचा उपयोग करतो. यात न मिळाल्यास ई -साहित्या कडे वळतो.

सर्व इंटरनेट द्वारे ऑनलाईन स्वरूपात माहिती प्राप्त करण्याकडे आकृष्ट होत असल्याचे दिसून येते. त्यांचा

मुख्य उद्देश वृद्धीगत ज्ञान प्राप्त करणे हा असतो. आजच्या संगणकिकृत युगात सर्वत्र इंटरनेटचा उपयोग ऑनलाईन स्वरूपात आपल्या प्रश्नांची उत्तरे शोधण्या करता करतात . ज्यात शालेय विद्यार्थ्या पासून महाविद्यालयीन युवकां पर्यंत , संशोधकां पासून प्रौढां पर्यंत चा सामावेश होतो.

ऑनलाईन स्वरूपातील माहिती मिळविण्या साठी संगणक, लॅपटॉप, अॅयफोन, अॅनरॉईड फोन आणि इतर साधनाचा उपयोग करून याहू, क्रोम, गुगल या सारख्या सर्च इंजिन द्वारे माहितीची प्राप्ती करतात.

इतिहास:-

सर्चइंजिन मध्ये माहिती उपलब्ध करून देणारा विकिपीडिया एक प्रकल्प आहे. विकिपीडियाची निर्मिती 1999 मध्ये जिम्मी वेल्स आणि लॅरी सॅंगर यांच्या प्रयत्नातून झाली. सर्व प्रथम जिम्मी वेल्स यांनी विकिपीडिया चे एक ऑनलाईन वेब पेज टाकले नंतर लॅरी सॅंगर यांनी आपला एक छोटासा लेख प्रकाशित केला व या नंतर सहा महिन्यात Wikipedia L ही डिस्कशन लिस्ट तयार झाली. या मध्ये माहिती संग्रहित होत गेली व यांच्या उत्स्फूर्त प्रतिसादा नंतर त्या दृष्टीने 15 जानेवारी 2001 मध्ये कायदेशीर पणे नियम तयार करून विकिपीडीया अस्तित्वात आला.

विकिपीडिया शोध :-

गुगल या सर्चइंजिनवर गेल्या नंतर विविध भाषा दिल्या आहे (इंग्रजी , मराठी , हिन्दी व इतर) आपणास पाहिजे असलेल्या माहितीचा शोध घेतो तेव्हा आपण <https://>

www.Wikipedia.org या अंतर्गत माहितीचा शोध घेतो.यातील माहिती 309 भाषां मध्ये उपलब्ध आहे.यात 20 डिसेंबर 2019 ला 3:17:29 या वेळी पर्यंत माहिती मॉडिफाईड केली आहे.ज्यात 86890621 एवढा वाचक वर्ग व 2232659967 प्रतिकृती(ईमेजेस)एवढ्या मोठ्या संख्येत उपलब्ध आहे.तसेच यात देण्यात आलेल्या माहिती मधे विविध शब्दा अंतर्गत हायपर लिंक दिल्या आहे हे शब्द निळ्या रंगांनी दिले आहे.निळ्या शब्दास टिचकी मारल्यास त्या शब्दांशी संबंधित माहिती संपादित करता येते तसेच परत आधीच्या लिंकची माहिती ही संपादित करता येते.

विकिपीडिया हा इंटरनेट द्वारे माहिती संपादनाचा मुक्त ज्ञान स्रोत आहे.विकी हे एक वेब पेज आहे यावर कुणीही म्हणजे तुम्ही देखील पृष्ठ किंवा लेख संपादित करू शकता.या ज्ञानांचा लाभ इतरांनाही करून देवू शकता.विकिपीडिया हा विना शुल्क माहिती स्रोत आहे.ज्यात वाचावयास किंवा उपयोग करावयास पैसे द्यावे लागत नाही परंतु माहितीचा उपयोग करताना ती योग्य आहे का?हे तपासने गरजेचे असते.कारण कधीकधी नवागतांच्या चुकीमुळे असे घडते म्हणून कोणताही पुरावा अथवा संदर्भ देतांना त्या माहितीची दिनांक टाकणे गरजेचे असते.कारण त्यात सतत बदल होवू शकतो.

तसेच आपण संदर्भासाठी माहिती कुठून घेतली आहे ते देखील पाहू शकतो.विकिपीडिया वरील माहिती संशोधकीय प्रक्रियेत मदत करणारी असते. तुलनात्मक

दृष्ट्या महत्त्वपूर्ण असते.विकिपीडियाचे क्षेत्र ग्रंथीय ज्ञानस्रोता पेक्षा मोठे असते.प्रतिदिनी संपादना नंतर यांतील लेख मुळ स्वरूपात येतात. यात वेळेनुसार वेगाने बदल करणे शक्य असते म्हणून माहिती प्राप्त दिनांक महत्त्वपूर्ण असते.

महत्त्व:-

‘विकिपीडिया ऑनलाईन स्वरूपातील ज्ञान कोष आहे.

‘विकिपीडियातील लेख तटस्थ ,वस्तुनिष्ठ ,समतोल,सर्व समावेशक दृष्टीने लिहलेले असतात.

‘विकिपीडिया ऑनलाईन रित्या मुक्त स्वरूपातील स्रोत आहे.

‘विकिपीडियाचा विनामुल्य उपयोग आपण करू शकतो.

‘विकिपीडियाती माहितीशी आपण सहमत नसल्यास प्रतिक्रिया पाठविता येतात व योग्य संदर्भा द्वारे उ.त (Citede) केले जाते.

‘विकिपीडियावर एखाद्या व्यक्तीने लिहलेला लेख प्रकाशित करतांना त्या व्यक्ती परवानगी घ्यावी लागते. ‘यातील बहुसंख्य नियम हे अस्थायी स्वरूपाचे असतात. या वरून असा निष्कर्ष निघतो की आधुनिक काळात ज्ञानाच्या एकत्रिकरणाच्या क्षेत्रात विकिपीडिया प्रचंड मोठी क्रांती होय. ज्यात सर्व विषयातील ज्ञान एकत्रित स्वरूपात आहे त्याचे द्वार सर्वसाठी मुक्त आहे.

संदर्भ ग्रंथ:-

1. भट,शरद गो. ,इलेक्ट्रॉनिक माहिती साधने,पिंपळापूर बूक डिस्ट्रीब्यूटर,नागपूर .
2. फडके, द .ना.,ग्रंथालय संगणकीकरण व आधुनिकीकरण,फडके प्रकाशन,कोल्हापूर ,१010.
3. शिक्षण संक्रमण,नोव्हेंबर 2019
4. www-wikipedia-org.(acc26 feb-2020.